

УДК 371.134:78(07)

Світлана Радченко

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ У ФОРМУВАННІ ГАРМОНІЧНОГО СЛУХУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ НА ОСНОВІ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

У статті розглядається проблема використання міжпредметних зв'язків як ефективної основи підготовки компетентних фахівців. Автор досліджує питання інтегрування і координації предметів музично-теоретичного циклу у формуванні гармонічного слуху майбутніх учителів музики. Окреслюються позитивні результати впровадження нових інформаційних технологій у процесі вивчення музично-теоретичних дисциплін.

Ключові слова: гармонічний слух, міжпредметні зв'язки, цикл музично-теоретичних дисциплін, навчально-методичні комплекси, інформаційні технології, комп'ютерні музичні програми.

Питання удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів музики останнім часом стає об'єктом пильної уваги у вітчизняній музично-педагогічній літературі. Підготовка компетентних фахівців, які займаються будь-яким видом музичної діяльності, вимагає володіння комплексом психолого-педагогічних і музичних знань, умінь та навичок. Удосконалення підготовки вчителя музики знаходиться в прямій залежності не тільки від правильної орієнтації студента в процесі навчання на спеціальних заняттях, але і від загальної методичної оснащеності та практичної озброєності, яка отримується у всьому різноманітті дисциплін, що вивчаються на музично-педагогічному факультеті.

Особливістю професійних знань, умінь та навичок учителя музики є їх комплексний характер. Майбутні педагоги повинні вміти здійснювати навчання і виховання учнів засобами музичного мистецтва. Специфіка музично-педагогічної діяльності полягає у тому, що майбутній спеціаліст повинен не тільки мати удосконалений музичний слух та музичні здібності, але й володіти навичками гри на інструменті, підбору по слуху, імпровізування, співу в хорі, ансамблі тощо та застосовувати їх в своїй практичній діяльності.

Формування у майбутніх педагогів-музикантів таких професійних якостей, як музичний слух, відчуття ритму, музична пам'ять забезпечують дисципліни музично-теоретичного циклу. Питання професійної спрямованості у викладанні дисциплін музично-теоретичного циклу набули широкого висвітлення в сучасній музично-педагогічній науці (Л. Арчажнікова, А. Назаров, Г. Падалка, І. Одинокова, Л. Якушина та ін.).

Названі вчені наголошують на необхідності створення педагогічних умов, які сприяють не лише глибокому й міцному засвоєнню студентами музично-теоретичних дисциплін, але й формуванню в них умінь і навичок практичного використання отриманих знань у майбутній професії.

Сформований дефіцит у науково-практичних дослідженнях, пов'язаних з проблемами організації комплексної підготовки на музичних факультетах педагогічних вищих навчальних закладів, створює серйозне протиріччя між вимогами часу, в наявності творчого активного фахівця, здатного пізнавати світ в системі художніх образів, категорій і транслювати їх суспільству, та вузькоспеціалізованої підготовкою студентів, націленої на збільшення обсягу спеціальних знань, умінь і навичок. Зміна стандартів освіти ще не знайшла свого відображення в області музичної педагогіки, тому назріла гостра необхідність змінювати методики роботи з навчально-методичними комплексами у викладанні циклу музично-теоретичних дисциплін на музичних факультетах педагогічних вузів.

Мета статті – дослідити сутність комплексної музично-теоретичної підготовки майбутніх учителів музики засобами використання інноваційних підходів, нових інформаційних технологій навчання.

Роль і значення курсу музично-теоретичних дисциплін у процесі навчання майбутнього вчителя музики неможливо переоцінити. Система підготовки майбутніх учителів музики завжди була некоректною у плані попередньої підготовки учнів. Не маючи можливості забезпечувати однаковий рівень музично-теоретичної підготовки для всіх абітурієнтів, вона поєднує у своїх рядах і випускників музичних училищ, тобто вже дипломованих фахівців, і випускників педагогічних коледжів, і звичайних випускників ДМШ або просто «школярів», які мають певний досвід співу у пришкільних музичних колективах, але без музичної освіти. Тому у ВНЗ абітурієнти поступають з різною, як правило, дуже слабкою музичною підготовкою. Не зважаючи на те, що є можливість навчання в групах, за індивідуальними планами, часу на оволодіння необхідними слуховими навичками не вистачає. Тому курс теоретичних дисциплін повинен бути інтенсивним і максимально результативним.

У зв'язку з комплексним характером спеціальності, головним завданням факультету, на наш погляд, є поглиблення спеціальної музично-теоретичної підготовки студентів на основі міжпредметних зв'язків. Під міжпредметними зв'язками ми маємо на увазі взаємну узгодженість навчальних програм, підручників, методичних посібників, систему роботи викладача і студента, при якій в процесі оволодіння новими знаннями використовується зміст суміжних дисциплін з метою міцного засвоєння програмного матеріалу.

З погляду сучасного науковця В. Пешкової, таке залучення знань суміжного навчального матеріалу сприяє глибшому розкриттю сутності

досліджуваного явища і тим самим робить засвоєння понять і законів даного навчального предмета більш осмисленим і усвідомленим. Вона вважає, що міжпредметні зв'язки реалізуються також і в організації самостійної творчої роботи учнів (музично-художня творчість, імпровізація) [1, с. 18].

Інтегрування і координація навчальних предметів закладають міцний фундамент музично-теоретичного світогляду студента, формують у нього сучасний стиль мислення. З погляду науковця А. Єремкіна, міжпредметні зв'язки утворюються на основі повідомлення, ілюстрації навчального матеріалу, його нагадування або повторення, конкретизації, узагальнення, порівняння, постановки проблемних питань і логічних завдань, перенесення методу дії, відображення засвоєного матеріалу в діяльності учнів [2].

Основою взаємозв'язку предметів у підготовці вчителя музики є синтетичне поєднання музичного матеріалу, яке, на наш погляд, повинно бути присутнім у змісті робочих програм музично-теоретичних дисциплін. У першу чергу це стосується таких дисциплін, як «Сольфеджіо», «Гармонія», «Теорія музики», «Поліфонія» та «Аналіз музичних творів». Особливе значення ми надаємо дисциплінам «Сольфеджіо» і «Гармонія». Вивчення цих дисциплін має на меті не лише дати майбутнім учителям музики необхідну музично-теоретичну підготовку, розвинути їх музичні здібності й музично-слухові уявлення, а також сформувати ряд практичних умінь і навичок, необхідних для успішної професійної діяльності.

Таким чином, природно виникає питання про необхідність встановлення постійного зв'язку між курсами «Сольфеджіо» і «Гармонії». У зв'язку з цим календарно-тематичний план з «Сольфеджіо» повинен будуватися з опорою на матеріал, досліджуваний у курсі «Гармонія». Так, для співу можливо підбирати частину багатоголосних номерів, які за своєю гармонічною структурою випереджають вивчення чергової теми з курсу «Гармонія». Це створює свого роду ефект випереджального розвитку і викликає інтерес до змісту занять з гармонії. Також часто практикується гра власного гармонічного супроводу при співі одноголосної мелодії. Це сприяє розвитку навичок акомпанування, і в той же час удосконалює уміння гармонізувати мелодію і грати гармонічну схему акомпанементу, тобто допомагає практично закріпити теоретичні знання, отриманні на уроках гармонії. А таку форму роботи на уроках сольфеджіо, як слуховий аналіз, взагалі можливо планувати в прямій залежності від проходження матеріалу з гармонії. Тобто, все, що вивчається на уроках з гармонії повинно перетворюватися на матеріал для слухового аналізу на заняттях з сольфеджіо.

Ретроспективний аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що ідея використання міжпредметних зв'язків не нова. В історії музичної педагогіки XVIII ст. перед педагогом-музикантом стояло складне завдання

необхідності поєднувати в одній особі професійних навичок і знань учителя теорії музики, композиції та гри на музичному інструменті. Юний музикант розвивався гармонічно, він міг не тільки досконало володіти інструментом, але і створювати свої музичні твори та імпровізувати. Прикладом тому є практично-педагогічна діяльність Й. С. Баха та його послідовників. Й. Бах у роботі зі своїми учнями вивчення гармонії починав на ранньому етапі гри на інструменті, переслідуючи дві мети: розвиток гармонічного слуху та загальну музичну грамотність учня. Всебічному розвитку музичного слуху на уроках гри на музичному інструменті також надавали великого значення В. Моцарт, Л. Бетховен, К. Черні, Р. Шуман, Ф. Лист та ін.

Ідея навчання гармонії та розвитку гармонічного слуху на уроках музичного інструменту відобразилась і в історії музично-інструментального виконання (К. Ігумнов, Л. Оборін, Г. Нейгауз, Б. Яворський та ін.). На важливу роль фортепіанного педагога у розвитку сприйняття гармонії наголошував радянський музичний педагог та критик Л. Баренбойм. Він вказував на необхідність фіксувати увагу учня на «розрізненні мажоро-мінорного тризвуку, на характері розв'язання домінанти у тоніку, відчуті своєрідності ... автентичного і плагального кадансів, на модуляційних відхиленнях тощо» [3, с. 32].

Сучасний науковий дослідник Н. Датська формування гармонічного слуху майбутніх учителів музики пов'язує з рівнем їх теоретичних знань. На її думку, знання, які студенти отримують на уроках сольфеджіо, теорії музики і гармонії потрібно закріплювати на уроках індивідуального навчання на музичному інструменті.

Практичний досвід викладання музично-теоретичних дисциплін, аналіз стану методики їх викладання на музичних факультетах педагогічних вузів свідчить, що більшість студентів не володіє вказаними професійними вміннями й навичками необхідною мірою. На нашу думку, причиною цього є певна відірваність форм і методів викладання дисциплін музично-теоретичного циклу від тих реальних завдань, які ставить перед учителем музики сучасна школа. Основою традиційної методики «Сольфеджіо» та «Гармонії» є класико-романтичний стиль музики, що відриває від живої, реальної музичної дійсності, яка оточує сучасного студента.

У багатьох методичних роботах, присвячених розвитку музичного слуху, наполегливо звучить заклик до пошуку нових педагогічних технологій, здатних виховати активний, гнучкий слух, адаптований до різноманітних напрямків сучасної музики. На сучасному етапі формування професійних якостей вчителя музики потребує використання інноваційних підходів, нових технологій навчання і виховання, створення умов для творчої самореалізації особистості. Отже, сучасний педагог, безумовно, повинен уміти використовувати комп'ютер у навчальному процесі.

Сучасний науковець І. Товпич наголошує на тому, що «...необхідно удосконалювати технології навчання музичним дисциплінам, створювати музичні програми, які дозволили б гнучко і різнобічно використовувати багатий педагогічний інструментарій традиційного навчання музиці і безмежні можливості комп'ютера» [4, с. 244].

Сучасний науковець А. Горемичкін, досліджуючи проблему викладання музично-теоретичних дисциплін у системі музично-педагогічної освіти вказує на важливість існування спеціалізованого кабінету, «оснащеного багатоголосними електромозичними інструментами на кожному робочому місці в класі, демонстраційною клавіатурою і комплексом інших технічних засобів» [2, с. 46].

Багаторічний досвід викладання музично-теоретичних дисциплін в педагогічному вузі надає можливості стверджувати, що впровадження у навчальний процес нових інформаційних технологій допомагає подолати ряд труднощів, які виникають під час вивчення теорії музики, сольфеджіо гармонії, аналізу музичних творів, а саме: необхідність індивідуального навчання, неможливість та малоефективність самотійних занять студентів, відсутність достатнього часу для повноцінного засвоєння теоретичного матеріалу, трудоємкість письмових завдань тощо. Під час самотійної підготовки домашніх завдань майбутні учителі музики стикаються з проблемою відсутності багатоголосного ансамблевого звучання, що негативно позначається на розвитку гармонічного слуху. Тому комп'ютерні програми, які спрямовані на формування та розвиток окремих видів музичного слуху особливо важливо використовувати у практиці музично-теоретичної підготовки.

Комп'ютеризація музично-теоретичних дисциплін може стати необхідною мотивацією музичного навчання сучасного студента. Мова не йде про повну заміну педагога комп'ютером, а про створення адекватних навчальному процесу комп'ютерних програм, спрямованих на розвиток гармонічного слуху.

Сучасна технологія музичного навчання повинна бути технологією правильно організованої навантаженості. Ми вважаємо, що для найбільш успішного керування процесом формування гармонічного слуху майбутніх учителів музики корисно невеликими дозами використовувати завдання та тести комп'ютерних програм, які націлені на самотійне опрацювання теоретичного матеріалу дисциплін. Можливість варіативної подачі навчального матеріалу за допомогою комп'ютера дозволить педагогу легко і невимушено вирішувати численні методичні завдання в області формування та розвитку гармонічного слуху, образно-емоційного мислення та музично-слухових уявлень студентів.

Отже, музично-теоретична підготовка на основі міжпредметних зв'язків, використання нових комп'ютерних технологій ефективно впливають на підвищення результативності формування гармонічного

слуху майбутніх учителів музики, що обумовлюється інтенсивними навчальними можливостями. Їх використання сприяє якісним змінам в області знань теоретичних понять та створенню конкретних образів, які підкріплюють абстрактні знання і роблять їх більш осмисленими й особистісно прийнятими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пешкова В. Е. Теория и методика музыкального образования в начальных классах школ Адыгеи : учебное пособие / Пешкова Валентина Евгеньевна. – Майкоп, 2010. – 83 с.
2. Еремкин А. И. Система межпредметных связей в высшей школе: Аспект подготовки учителя : монография / Еремкин Анатолий Ильич. – Х. : Вища школа, 1984. – 151 с.
3. Баренбойм Л. А. Вопросы фортепианной педагогики и исполнительства / Лев Аронович Баренбойм. – М. : «Музыка», 1969. – 341 с.
4. Товпич И. О. Возможности комплексного обучения музыке с использованием новых технологий для развития творческого потенциала / Товпич Ирина Олеговна / Современное музыкальное образование – 2003 : материалы международной научно-практической конференции (9–11 октября 2003 г.). – СПб. : Издательство РГПУ им. А. И. Герцена, 2003. – 329 с.
5. Горемичкін А. І. Основи музичної мови / Горемичкін Анатолій Іванович // Підручник-дослідження з методики викладання музично-теоретичних дисциплін в системі музично-педагогічної освіти. – М., 2005. – 161 с.